
ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩІ ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ ЯК ОСНОВА ВІДБОРУ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ УСПІШНОСТІ СПОРТСМЕНІВ У СПОРТИВНИХ ТАНЦЯХ

Олена Спесивих¹, Валентина Воронова²

Аннотация. Спортивный танец как вид спорта лишь недавно стал объектом научного изучения и не может претендовать на высокий уровень исследований. Специалисты еще не смогли оценить значимость результатов уже достигнутого, ведь от теоретических разработок до их практического использования необходимо время. Тем не менее, подготовка танцоров должна соответствовать общепринятым для других видов спорта критериям. В работе проведено исследование профессиональных качеств спортсменов, занимающихся спортивным танцем. Установлена значимость психофизиологических и индивидуально-личностных показателей танцоров на разных этапах их деятельности, например отбора и формирования пары.

Ключевые слова: профессиональный отбор, качества, прогнозирование, успешность, спортсмены, танцы.

Abstract. Sports dance as a sports event has only recently become the object of scientific studies and can not claim a high level of researches. Experts have not yet been able to assess the significance of the results already achieved, because time is needed from theoretical developments to their practical usage. Nevertheless, the preparation of dancers must meet the criteria generally accepted for other sports events. This work has been aimed at the research of professional qualities of athletes engaged in sports dances. The importance of psychophysiological and individual-personal indicators of dancers at different stages of their activity, such as selection and formation of a pair, has been established.

Keywords: professional selection, qualities, prediction, successfulness, athletes, dances.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Знання основних критеріїв ефективності дає можливість здійснити діагностику і прогноз успішної спортивної діяльності [3]. Організація психологічно обґрунтованої системи спортивного відбору – основа такої можливості. Зіставлення особливостей взаємодії між суперниками з особливостями середовища, де розгортається змагальна боротьба, дозволяє виділити основні блоки взаємопов'язаних процесів і якостей в цілісній психічній діяльності, що мають істотне значення для досягнення успіху в спорті [11]. У спеціальній літературі зазначається також, що зростання спортивних досягнень і конкурентної боротьби в сучасному спорті відбувається на тлі порівняно низької ефективності прогнозу успішності змагальної діяльності [2]. Психодіагностичні рекомендації зазвичай залишаються констатуючими і не розглядають питань прогнозування змін і корекції психічної діяльності спортсменів [12]. У цьому відношенні психоспортограма є основою для професійного відбору в той чи інший вид спорту і подальшої успішної спеціалізації в ньому [3].

Опис виду спорту – це характеристика вимог до різних сторін підготовки спортсмена для досягнення високого результату в ньому, а психологічна характеристика – це опис психічної діяльності

людини і його психологічних якостей, адекватних або неадекватних успішній діяльності [13].

Оскільки складання психограм ґрунтується на структурі професійно важливих якостей, проблема формування необхідних психічних властивостей спортсменів є базовим напрямом психологічного забезпечення в спортивній діяльності та знаходиться в числі фундаментальних досліджень, релевантних для практики спорту [8]. Вважається, що їх необхідно починати з психоспортограми – психологічної характеристики конкретного виду спорту [12]. На сьогодні існує складність в оцінюванні проявів психічної підготовленості та готовності спортсменів, обумовлена тим, що не розроблено психограм для багатьох видів спорту, далеко не скрізь є нормативні показники, критерії готовності та надійності [6]. Задовільні характеристики та особливості відбору мають місце лише в невеликій кількості видів спорту [9, 10]. Відомі описи повних психоспортограм для спортсменів, які спеціалізуються в ігрових видах спорту [10], баскетболістів [10], футболістів [1], хокеїстів [4, 7], шахістів [5], але немає аналогічного опису для спортсменів-танцюристів. Зауважимо, що виділення об'єктивних умов діяльності (особливості тренувального заняття, змагань і середовища, в якому діє спортсмен) і суб'єктивних характеристик

(особистісні особливості) можливе і для цього виду спорту – спортивних танців.

Мета дослідження – визначення професійно важливих якостей спортсменів-танцюристів і їх значущості на різних етапах діяльності.

Методи дослідження: теоретичний аналіз і узагальнення даних науково-методичної літератури; педагогічне спостереження і аналіз змагальної діяльності; методи психодіагностики; комп’ютерної стабілографії; математичної статистики.

Результати дослідження та їх обговорення. Дослідження проводили в м. Києві на базі клубу спортивного танцю «Супаданс» і Державного науково-дослідного інституту фізичної культури і спорту. У дослідженні взяли участь 84 танцюристи різної кваліфікації 18–35 років, яких було розподілено на дві групи з метою виявлення індивідуальних особливостей. До першої групи увійшли 44 висококваліфіковані спортсмени (6 – заслужені майстри спорту (ЗМС); 12 – майстри спорту міжнародного класу (МСМК); 26 – майстри спорту (МС) України); до другої – 40 кваліфікованих спортсменів I розряду.

З отриманих у ході експерименту даних можна зробити висновок, що відповідно до спортивної спеціалізації танцюристам необхідна наявність певних якостей. Спортивна діяльність висуває високі вимоги до психіки танцюриста, оскільки танець виконується у специфічних умовах під впли-

вом таких факторів: перцептивної спрямованості (необхідність швидкого сприйняття ситуації, оцінки взаєморозташування і дій партнера); психомоторного (координація своїх дій, швидке реагування, виконання рухів диференційовано за силою і швидкістю); інтелектуального (швидке оцінювання обстановки, прийняття адекватного рішення, прогнозування змін); емоційної спрямованості (подолання стресу, стійкість до стресогенних ситуацій).

Як показали наші дослідження, ряд характеристик необхідно враховувати на етапі відбору, інші – під час формування пар (табл. 1).

Аналізуючи дані таблиці, можна стверджувати, що професійно значущими якостями для спортсменів-танцюристів на різних етапах спортивної діяльності є:

на етапі відбору: коефіцієнт асиметрії, тип особистості, якість функції рівноваги, проста зорово-моторна реакція, функціональна рухливість, тип темпераменту і нервової системи, мотивація, тип уподобання;

на етапі формування пари: тип особистості, якість функції рівноваги, проста і складна зорово-моторна реакція, функціональна рухливість, сила нервових процесів, особистісна і ситуативна тривожність, показники і форми агресії, стратегія поведінки в конфлікті, мотивація, локалізація суб’єктивного контролю, тип уподобання.

Таблиця 1 – Значущість показників психофізіологічних та індивідуально-особистісних показників танцюристів на різних етапах їхньої діяльності

Показник	Значущість на етапі		Оптимальне значення показника під час формування пари	
	відбір	формування пари	чоловік	жінка
Коефіцієнт асиметрії	+	–	нижчий середнього	нижчий середнього
Тип особистості	+	+	ISTJ, лідерство	ESTJ, креативність
Якість функції рівноваги	+	+	висока	висока
Проста зорово-моторна реакція	+	+	вища середньої	вища середньої
Складна зорово-моторна реакція	–	+	середня	середня
Функціональна рухливість	+	+	середня	середня
Сила нервових процесів	–	+	висока	висока
Особистісна тривожність	–	+	середня	середня
Ситуаційна тривожність	–	+	середня	середня
Тип темпераменту	+	+	сангвінік, холерик	сангвінік
Тип нервової системи	+	–	сильний	сильний
Показники і форми агресії	–	+	середні	середні
Стратегія поведінки у конфлікті	–	+	співпраця	співпраця
Внутрішньоособистісна конфліктність	–	+	середня	середня
Мотивація	+	+	досягнення успіху	досягнення успіху
Локалізація суб’єктивного контролю	–	+	інтернальний	інтернальний
Тип уподобання	+	+	стійкий	стійкий

Примітки: Е – екстраверсія; І – інтроверсія; S – сенсорика; Т – логіка; J – раціональність; «+» – показник, значущий на даному етапі; «-» – показник, не значущий на даному етапі.

Також можна зробити висновок, що схильність до занять спортивними танцями обумовлюється такими показниками:

психофізіологічні:

- правопівкульова активність (чіткий розподіл функцій між півкулями (функції лівої пов'язані з абстрактно-логічним, а правої – з образним мисленням);

- тип особистості (спосіб адаптації (екстраверсія–інтроверсія) та провідні функції (мислення, почуття, сенсорика, інтуїція), а також основна спрямованість індивіда: раціональність–іраціональність);

- показники, що визначають нейродинамічні функції (проста та складна зорово-моторна реакція, функціональна рухливість та сила нервових процесів) і статодинамічну стійкість (якість функції рівноваги);

- тип темпераменту і нервової системи;

індивідуально-особистісні характеристики:

- мотивація;

- тип уподобання (відображає схильність людини до характерної поведінки в міжособистісних стосунках).

На підставі проведених досліджень психофізіологічних, індивідуально-особистісних особливостей танцюристів встановлено, що необхідна оцінка можливості їх проявів в умовах даної спортивної діяльності, тобто тих психічних процесів, станів і властивостей, від яких залежить успішність діяльності спортсменів.

Таким чином, імовірно, результативність змагальної діяльності спортсменів-танцюристів обу-

мовлена рядом внутрішніх і зовнішніх параметрів. Серед особистісних характеристик найбільш значущими є: мотивація досягнення успіху, типологічні особливості, пов'язані зі спрямованістю на результат, домінування активних стратегій у конфліктних ситуаціях (суперництво і співробітництво), почуття відповідальності (інтернальна локалізація суб'єктивного контролю), стресостійкість та фрустраційна толерантність.

Висновки. Проаналізувавши отримані результати, можна зробити такі висновки. Спортивні танці як вид спорту мають свої особливості, що стосуються умов спортивної діяльності, наявності двох танцювальних програм, успішної взаємодії партнерів, специфіки суддівства. Оскільки даний вид спорту є «парним», має значення також процес формування пари, здійснюваний тренером з урахуванням свого особистого стилю керівництва та різних психофізіологічних і індивідуально-особистісних показників спортсменів.

Особливості особистості танцюристів відіграють певну роль під час формування пар, що дозволяє простежити їх динаміку. Для успішного функціонування пар у спортивних танцях необхідний професійний відбір, основу якого становить виділення професійно значущих якостей спортсменів як результат наукового підходу вирішення наукових і практичних завдань.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі стане впровадження отриманих результатів у тренувальний процес спортсменів.

Література

1. Байрачний О. В. Психологічні показники у визначенні спортивного амплуа футболістів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01 / О. В. Байрачний. – К., 2009. – 20 с.
2. Балакирева М. Нейродинамическая конституция и ее проявление в результатах спортивной деятельности / М. Балакирева, Б. Никитюк, А. Бухвостов // Человек в мире спорта: новые идеи, технологии, перспективы: тез. докл. Междунар. конгр. – М., 1998. – Т. 2. – С. 420, 421.
3. Воронова В. І. Психологія спорту: навч. посіб. / В. І. Воронова. – К.: Олімп. л-ра, 2007. – 298 с.
4. Воронова В. Психологические профили высококвалифицированных хоккеистов различного игрового амплуа / В. Воронова, А. Михнов // Фіз. культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. пр. – 2016. – С. 283–289.
5. Височина Н. Л. Самооцінка кваліфікованих шахістів та її вплив на результати спортивної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01 / Н. Л. Височина. – К., 2011. – 22 с.
6. Ганюшкин А. Д. Исследования состояния психической готовности человека к деятельности в экстремальных условиях / А. Д. Ганюшкин. – М.: Просвещение, 2002. – 126 с.
7. Михнов А. П. Психологические профили (психоспортограммы) хоккеистов высокого класса как критерий выбора игрового амплуа / А. П. Михнов // Наук. часоп. НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2015. – № 1 (54). – С. 53–58.
8. Пуни А. Ц. Некоторые психологические вопросы готовности к соревнованиям в спорте / А. Ц. Пуни. – М.: Физкультура и спорт, 1973. – 31 с.
9. Радченко Є. О. Особливості спортивного відбору футболістів на етапі попередньої базової підготовки з урахуванням фізичної підготовленості / Є. О. Радченко // Молодий вчений. – 2016. – № 12.1 (40). – С. 521–524.

10. Спортивная психология в трудах отечественных специалистов / [сост. и общ. ред. И. П. Волкова]. – СПб. : Питер, 2002. – 384 с.
11. *Стамбулова Н. Б.* Психология спортивной карьеры : учеб. пособие / Н. Б. Стамбулова. – СПб. : Центр Карьеры, 1999. – 368 с.
12. *Чернов А. Б.* Психологические факторы, обеспечивающие успешность совместной деятельности профессионального спортивного коллектива: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. психол. наук : 19.00.01 / А. Б. Чернов. – Ставрополь, 2001. – 22 с.
13. *Юров И. А.* Спортграмма и психограмма спортсмена / И. А. Юров // Теория и практика физ. культуры. – 2009. – № 12. – С. 67–68.

Literature

1. *Bayrachnyi O. V.* Psychological indices for determining of footballers' position: author's abstract for Ph. D. In Physical Education and Sport: 24.00.01 / O. V. Bayrachnyi. – Kyiv, 2009. – 20 p.
2. *Balakireva M.* Neurodynamic constitution and its manifestations in sports activity results / M. Balakireva, B. Nikityuk, A. Bukhvostov // Person in sports world: new ideas, technologies, prospects: tezisy dokladov mezhdunarodnogo kongressa. – Moscow, 1998. – Vol. 2. – P. 420–421.
3. *Voronova V. I.* Sports psychology: teaching guide / V. I. Voronova. – Kyiv: Olimpiyska literatura, 2007. – 298 p.
4. *Voronova V.* Psychological profiles of elite hockey players / V. Voronova, A. Mykhnov // Fiz. kultura, sport ta zdorovia natsii: zbirnyk naukovykh prats. – 2016. – P. 283–289.
5. *Vysochyna N. L.* Self-estimation of skilled chess players and its impact on sports activity results : author's abstract for Ph. D. In Physical Education and Sport: 24.00.01 / N. L. Vysochyna. – Kyiv, 2011. – 22 p.
6. *Ganyushkin A. D.* Studies of human mental fitness to activity in extreme conditions / A. D. Ganyushkin. – Moscow: Prosveshcheniye, 2002. – 126 p.
7. *Mikhnov A. P.* Psychological profiles of highly skilled hockey players as the criteria for position selection / A. P. Mikhnov // Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Dragomanov. – 2015. N 1 (54). – P. 53–58.
8. *Puni A. T.* Some psychological questions of preparedness for sports competitions / A. T. Puni. – Moscow : Fizkultura i sport, 1973. – 31 p.
9. *Radchenko I. O.* Peculiarities of footballers' sports selection at the stage of preliminary basic preparation with account for physical fitness / I. O. Radchenko // Molodyi vchenyi. – 2016. – N 12.1 (40). – P. 521–524.
10. *Sports psychology in works of national specialists* / [compiled and ed. by I. P. Volkov]. – Saint Petersburg: Piter, 2002. – 384 p.
11. *Stambulova N. B.* Sports career psychology : teaching guide / N. B. Stambulova. – Saint Petersburg : Tsentr karyery, 1999. – 368 p.
12. *Chernov A. B.* Psychological factors providing success of mutual activity of professional sports team: author's abstract for Ph. D. in Psychology : 19.00.01 / A. B. Chernov. – Stavropol, 2001. – 22 p.
13. *Yurov I. A.* Sportogram and psychogram of athlete / I. A. Yurov // Teoriya i praktika fizicheskoy kultury. – 2009. – N 12. – P. 67–68.

¹Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ
spelen@ukr.net

Надійшла 22.01.2017

²Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ